

VKLJUČEVANJE CERKVENIH KNJIŽNIC Z REDKIMI KNJIGAMI V SISTEM COBISS

Okroglo mizo je organiziral IZUM s soglasjem Slovenske škofovske konference na gradu Betnava v Mariboru, 26. maja 2006, na njej pa so sodelovali (po abecednem redu):

Mag. Stanislav BAHOR, NUK

Srečko BENČEC, IZUM

Dr. Metod BENEDIK, Slovenska škofovska konferenca

Igor BRBRE, IZUM (podiplomski študent University of Strathclyde)

Jakob EMERŠIČ, Knjižnica Minoritskega samostana Ptuj

Marta GARTNER, Knjižnica Kapucinskega samostana Škofja Loka

Dr. Mihael GLAVAN, NUK

Irena KAVČIČ, NUK

Dr. Eva KODRIČ, NUK

Mag. Fanika KRAJNC-VREČKO, Teološka knjižnica Maribor

Mag. Zoran KRSTULOVICH, NUK

Marko KUŠAR, IZUM

Srečko MAČEK, SIK Celje

Andrej PAVLIČ, SIK Murska Sobota

P. Felicijan PEVEC, Knjižnica Frančiškanskega samostana Novo mesto

Mag. Franci PIVEC, IZUM

Mag. Gordana POPOVIČ BOŠKOVIČ, IZUM

Tone SAVINC, IZUM

Dr. Marta SELJAK, IZUM

Mag. Tomaž SELJAK, IZUM

Dr. Marijan SMOLIK, Teološka fakulteta

Mag. Pero ŠOBOT, IZUM

Novka ŠOKICA-ŠUVAKOVIČ, BMS Novi Sad

Majda TOMAŽIČ, Semeniška knjižnica Ljubljana

Dr. Jože URBANIJA, Filozofska fakulteta

P. Marjan VOGRIN, Škofjski arhiv Koper

Mag. Franci Pivec: Projekt na pot

Organiziranju okrogle mize so botrovale vse oprijemljivejše izkušnje in vprašanja, ki se porajajo pri urejanju in obdelavi gradiva v cerkvenih knjižnicah. Na to je še posebej vplivala zainteresiranost nadškofa msgr. Alojza Urana ter pripravljenost za sodelovanje nadškofa dr. Franca Krambergerja. Vsi pa tudi vemo, da v slovenskem

COBISS-u manjkata dva obsežna segmenta knjižnic: šolske knjižnice in cerkvene knjižnice. Če se vrzel pri šolskih knjižnicah glede knjižničnega gradiva v katalogih ne pozna toliko, saj so zbirke zelo podobne zbirkam v splošnih knjižnicah, pa so zbirke cerkvenih knjižnic čisto nekaj drugega in je velika škoda, da niso predstavljene v sodobnih elektronskih katalogih. Z njimi bi se mednarodni pomen našega knjižničarstva opazno povečal.

Ob tem se vsi zavedamo, da razpolagamo z zelo omejenimi viri, tako človeškimi kot gmotnimi, zato se je treba dela lotiti načrtno in dolgoročno. Izogniti se je treba napakam in improvizacijam. Zaradi tega smo želeli zbrati čim širši krog poznavalcev, ki lahko s svojim znanjem in izkušnjami opozorijo na vse bistvene vidike vključevanja cerkvenih zbirk v sistem COBISS. Zahvaljujem se institucijam, ki so sprejele Izumovo pobudo: Slovenski škofovski konferenci, NUK-u, skrbnikom cerkvenih in samostanskih knjižnic, območnim splošnim knjižnicam in mnogim drugim. Povabljeni ministri so se danes opravičila, enako vodstva škofij, vendar je naš delovni načrt za okroglo mizo takšen, da smo zanj zbrani pravi ljudje in ga lahko uspešno izvedemo.

Zelo pomembno je, da imamo kar se da oprijemljivo predstavo o knjižnicah, o katerih se bomo pogovarjali, zato bomo začeli s kaleidoskopom podob, ki sva jih posnela s Srečkom Benčecem v samostanskih knjižnicah po vsej Sloveniji. Po tej poti si lahko ustvarimo vtis o cerkvenih knjižnicah, analitično pa jih bodo predstavili drugi prispevki. Naj se zahvalim skrbnikom knjižnic, ki so nam razkazali knjižno bogastvo in nam ponudili obilico informacij, pomembnih pri zastavitvi in izvajanju projekta. Na pot nas je usmeril p. Franci Pivec, predstojnik mariborskih frančiškanov. Pri Sveti Trojici v Slovenskih goricah nas je o knjižnici poučil p. Matej Papež. Na Ptujju imamo pri minoritih tako rekoč svojega človeka Jakca Emeršiča, ki nam je odkril posebnosti tamkajšnje izredne zbirke. Pri celjskih kapucinih na Bregu nam je knjižnico razkazal p. Marjan Gačnik. V Nazarjah smo bili deležni spremne besede p. Francija Kovšeta. Za ogled frančiškanske knjižnice v Kamniku smo se dogovorili s p. Ernestom Žižmondom. Pri ljubljanskih frančiškanih pa nam je p. Miran Špelič kar sam postregel z lepimi posnetki knjižnice. V knjižnici kapucinskega samostana v Škofji Loki

smo bili deležni podrobnih razlag predstojnika p. Metoda Benedika in še posebej knjižničarke gospe Marte Gartner. V knjižnici frančiškanov na Kostanjevici nad Novo Gorico imajo zaposleno knjižničarko Mirjam Brenclj, do nje pa nas je pospremil predstojnik p. David Štrumpf. Živa enciklopedija med enciklopedijami knjižnice kapucinskega samostana Vipavski Križ je nedvomno p. Andrej Božič. Popotovali smo tudi v Koper, kjer p. Evgen Ketiš stare zapore spet spreminja v samostan in najbolj hiti z ureditvijo prostorov za knjige, ki so sedaj zložene po kupih. V starodavni Stični smo si lahko knjižnico ogledali v spremstvu p. Branka Petauerja. Ureditev novomeške frančiškanske knjižnice nam je podrobno obravnil p. Felicijan Pevec. In v kartuziji Pleterje nas je vodil p. Janez Hollenstein. Vsem se zahvaljujemo za prijaznost in naklonjenost, ki nam bo potrebna tudi v prihodnje.

Mag. Stanislav Bahor: Najpomembnejše slovenske cerkvene knjižnice

Moj prispevek obravnava naslednje sklope:

- samostanske in druge cerkvene knjižnice z gradivom, ki je nastalo pred letom 1800 in predstavlja kulturno dediščino;
- normativno ureditev za kulturno dediščino, vključno s starimi knjigami;
- predstavitev izbranih knjižnic glede na obseg gradiva, evidence, pogoje hranjenja, razpoložljivost informacijske tehnologije ipd;
- predloge za delo v prihodnje.

Segment knjižničnega gradiva, ki predstavlja kulturno dediščino ali kulturni spomenik, urejajo naslednje zakonske osnove:

- Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1),
- Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD),
- Zakon o arhivskem gradivu in arhivih (ZAGA).

Najširše o tem govori ZKnj-1, ki v 5. členu pravi: "Knjižnično gradivo, ki ima lastnosti kulturnega spomenika v skladu z zakonom, ki ureja varstvo kulturne dediščine, je kulturni spomenik po zakonu brez posebnega postopka razglasitve. Ne glede na to se s tem zakonom razglasi za kulturni spomenik naslednje knjižnično gradivo:

- kodeksi, listine in drugo rokopisno gradivo ter knjižno, kartografsko, notno ipd. gradivo, nastalo pred letom 1800;
- arhivski izvodi vseh publikacij, ki imajo značaj slovnice iz prve alineje 33. člena tega zakona ali pa so kot taki določeni s predpisi o obveznem izvodu."

ZVKD v 6. členu posebej navaja: "Knjižnično gradivo, ki po strokovnih merilih in mednarodnih priporočilih pred-

stavlja knjižno dediščino, in arhivsko gradivo sta spomenik v skladu s posebnim zakonom."

Najbolj natančen je Pravilnik o določitvi vrsti predmetov kulturne dediščine, ki za kulturno dediščino šteje naslednje knjižnično gradivo:

- inkunabule in rokopise, vključno z zemljevidi in partiturami, posamezno ali v zbirki, ki so starejši od 50 let;
- knjige, posamično ali v zbirki, starejše od 100 let;
- tiskane zemljevide, kartografsko gradivo, posamezno ali v zbirki, starejše od 50 let;
- originalne grafike, tiske, sitotiske, litografije, originalne grafične plošče, plakate, lepake, letake, razglednice, vrednostne papirje, starejše od 50 let;
- fotografije, filme in njihove negative ter originalne zapise zvoka, starejše od 50 let;
- dokumentarno gradivo, ki ima lastnosti zasebnega arhivskega gradiva, katere koli vrste in na katerem koli nosilcu, starejše od 50 let."

Z razglasom iz leta 1951 (Ur. l. LRS, št. 12/51) so bile za kulturne spomenike razglašene naslednje knjižnice:

- Frančiškanska knjižnica v Ljubljani
- Frančiškanska knjižnica v Kamniku
- Frančiškanska knjižnica v Novem mestu
- Kapucinska knjižnica v Krškem
- Kapucinska knjižnica v Škofji Loki
- Kartuzijanska knjižnica v Pleterjah
- Semeniška knjižnica v Ljubljani
- Škofijska knjižnica v Ljubljani
- Minoritska knjižnica na Ptuj
- Knjižnica Petra Pavla Glavarja v Komendi
- Knjižnica Ivana Hribarja v Ljubljani
- Knjižnica dr. Ivana Vidica v Kamniku

V naš izbor na podlagi kriterija obsežnosti fonda izpred leta 1800 smo uvrstili 21 samostanskih in drugih cerkvenih knjižnic z ohranjenimi obsežnejšimi fondi, ki so kulturna dediščina ali kulturni spomenik. Mednje sodijo:

- 1 knjižnica cisterijanskega reda
- 1 knjižnica kartuzijanskega reda
- 9 knjižnic frančiškanskega reda
- 5 knjižnic kapucinskega reda
- 2 knjižnici minoritskega reda
- knjižnica kolegijatnega kapitlja
- Knjižnica Petra Pavla Glavarja
- semeniška knjižnica.

Na seznamu ni obeh teoloških knjižnic, ker sta pač že vključeni v sistem COBISS.

Knjižnica cisterijanske opatije Stična obsega okoli 30.000 enot gradiva, od katerih je pred letom 1800 izšlo 10.000 enot. Pogoji hranjenja so dobri, evidence o gradivu pa nepopolne: popis iz leta 1576 je pomanjkljiv, inventarna knjiga iz leta 1930 ni popolna, imenski listkovni katalog za novejša gradiva ni popoln in enako velja tudi za predmetni katalog. To knjižnico urejajo že deset let brez vidnega uspeha. Ogromno gradiva so ljudje odnesli in nikoli vrnili.

Knjižnica kartuzije Pleterje obsega okoli 20.000 enot gradiva, od tega 4.000 enot izpred leta 1800. Pogoji hranjenja so odlični. Evidence o gradivu obstajajo le v klasični obliki, in sicer inventarna knjiga, abecedni imenski katalog in stvarni katalog. Knjižnica še vedno hitro raste, seveda pa ne gre za zgodovinsko kartuzijsko knjižnico, ker je ta menda pogorela in so jo morali vzpostaviti na novo.

Knjižnica minoritskega provincialata na Ptuj obsega 5.800 enot gradiva, izpred leta 1800 jih je 1.500. Pogoji hranjenja so dobri. Evidence o gradivu so le v klasični obliki, poteka pa proces vključevanja v sistem COBISS. Ob stari knjižnici je še nova samostanska knjižnica, ki ima tudi zanimivo gradivo. Znano je, da so na Ptuj našli najbolj kompletno Trubarjevo delo.

Knjižnica minoritskega samostana Sv. Frančiška Asiškega v Piranu obsega 5.000 enot gradiva, od tega 1.500 enot izpred leta 1800. Pogoji hranjenja so dobri. Gradivo je obdelano v elektronskem katalogu v programu Šolska knjižnica, za kar je poskrbel p. Marjan Vogrin.

Knjižnica frančiškanskega samostana v Ljubljani obsega 70.000 enot gradiva, izpred leta 1800 kar 30.000 enot. Pogoji hranjenja so dobri. Evidence gradiva so klasične, nepopolne in le manjši del gradiva je dostopen v okviru programa CDS/ISIS. Knjižnica ima posebno protipožarno zaščito s peskom v stropovih, ki pa se po malem usipava in povzroča probleme.

Knjižnica frančiškanskega samostana v Novem mestu obsega 20.000 enot gradiva, od tega 14.000 enot izpred leta 1800. Pogoji hranjenja so dobri. Evidence gradiva so klasične in nepopolne (rokopisni katalog iz 18. stoletja, listkovni katalog iz obdobja 1942–1944, nekonsistenten Roblekov katalog, popis knjig iz 16. in 17. stoletja p. Felicijana Pevca, enega od vodilnih slovenskih strokovnjakov za cerkvene zbirke).

Knjižnica frančiškanskega samostana v Kamniku obsega 7.000 enot gradiva, od tega jih je 7.000 izpred leta 1800. Pogoji hranjenja so dobri. Evidence o gradivu so klasične, nepopolne: inventarna knjiga v obliki klasičnega kataloga do leta 1760, abecedni imenski katalog iz leta 1860, postavitveni katalog iz leta 1995.

Knjižnica frančiškanskega samostana Sv. Ane v Koprju obsega 30.000 enot gradiva, od tega 15.000 enot izpred leta 1800. Pogoji hranjenja so katastrofalni in menda je bil del fonda nekaj časa uskladiščen kar na prostem, zato je marsikaj tudi odtujeno. Evidence gradiva ni nobenih.

Knjižnica frančiškanskega samostana v Nazarjah obsega 7.000 enot gradiva, vse izpred leta 1800. Pogoji hranjenja so danes dobri. Evidence o gradivu so klasične in nepopolne (zajemajo del kataloga iz leta 1844 ter listkovni abecedni imenski katalog postavljenega gradiva s signaturo).

Knjižnica frančiškanskega samostana Kostanjevica v Novi Gorici obsega 10.000 enot gradiva, od tega 5.000 izpred leta 1800. Pogoji hranjenja so dobri. Evidence o gradivu so klasične in nepopolne (zajemajo knjižni katalog iz leta 1788, stvarni katalog iz leta 1852, Aldegherijev avtorski in predmetni katalog iz leta 1932, sedaj pa se izdeluje računalniški katalog za novo postavitve v okviru programa Šolska knjižnica). Med I. svetovno vojno je bila knjižnica prepeljana v Krško, od koder se ni vrnilo vse gradivo.

Knjižnica frančiškanskega samostana Sveta Trojica v Slovenskih goricah obsega 2.500 enot gradiva, vse izpred leta 1800. Pogoji hranjenja so dobri. Evidence o gradivu ni.

Knjižnica frančiškanskega samostana Sveta gora pri Novi Gorici obsega 15.000 enot gradiva, od tega 100 enot izpred leta 1800. Pogoji hranjenja so dobri. Evidence so klasične in nepopolne. Zanimiva je zgodba o Waldheimu, ki je bil na Soški fronti in mu je prišla v roke knjiga iz svetogorske knjižnice; sin Kurt jo je po očetovi smrti vrnil knjižnici.

Knjižnica frančiškanskega samostana Maribor obsega 15.000 enot gradiva, od tega 2.000 izpred leta 1800. Pogoji hranjenja so dobri. Evidence o gradivu šele nastajajo.

Knjižnica kapucinskega samostana Vipavski križ obsega 2.500 enot gradiva, vse izpred leta 1800. Pogoji hranjenja zadovoljivi. Evidence gradiva so klasične in nepopolne (predmetni katalog iz leta 1749 ter inventarna knjiga iz leta 1871). Poseben problem bi znali biti množični obiski v knjižnici.

Knjižnica kapucinskega samostana Krško obsega 1.344 enot gradiva, vse izpred leta 1800. Evidence o gradivu so klasične in zajemajo enega najstarejših ohranjenih katalogov iz leta 1659 ter postavitveni katalog v obliki rokopisne kartoteke s skrajšanim bibliografskim opisom.

Knjižnica kapucinskega samostana Škofja Loka obsega 20.000 enot gradiva, od tega 15.000 izpred leta 1800. Pogoji hranjenja so danes dobri. Evidence o gradivu so klasične in zajemajo več katalogov, med njimi katalog ukinjene kapucinske knjižnice Kranj, listkovni katalog gradiva izpred leta 1800, sedaj pa nastaja računalniški katalog v sistemu COBISS.

Knjižnica kapucinskega samostana Maribor obsega okoli 1.000 enot gradiva, od tega 110 izpred leta 1800. Pogoji hranjenja so zadovoljivi. Evidenca obstaja le za 110 enot starega gradiva.

Knjižnica kapucinskega samostana Celje obsega 7.000 enot gradiva, od tega 5.000 enot izpred leta 1800. Pogoji hranjenja so zasilni in začasni do ureditve nove knjižnice. Obstaja prepis inventarja za obdobje 1918–1941, drugih evidenc pa ni.

Knjižnica kolegiatnega kapitlja Novo mesto obsega 5.000 enot gradiva, od tega 1.000 enot izpred leta 1800. Pogoji hranjenja so dobri. Evidence obsegajo listkovni katalog, urejen po abecedi in z oznako strokovne skupine, vendar ni ažuren in zajema tudi gradivo, ki ga v knjižnici ni več. Posebnost je homeopatska zbirka.

Semeniška knjižnica obsega v svojem starem delu 7.000 enot gradiva, večina je izpred leta 1800. Pogoji hranjenja so odlični. Evidence obsegajo Thallmeinerjev abecedni in stvarni katalog iz srede 18. st., Werthov abecedni katalog iz leta 1770, Volčev abecedni katalog iz leta 1840. Katalog v knjižni obliki vsebuje še danes veljavne signature in je v uporabi. Novejši del knjižnice, ki obsega 40.000 enot, ima abecedni katalog v listkovni obliki. Knjižnica se je že vključila v sistem COBISS.

Če povzamemo številke, je v navedenih knjižnicah 304.800 enot gradiva, od tega 133.010 izpred leta 1800. Gre za izjemno bogastvo, a tudi za velik strokovni zaloga, o čemer se je treba zelo natančno dogovoriti.

Dr. Metod Benedik: Stališče Slovenske škofovske konference o vključitvi cerkvenih knjižnic z redkimi knjigami v sistem COBISS

Vrsta cerkvenih ustanov na Slovenskem je skozi dolga stoletja zbirala, ohranjala in z lastnim delom bogatila knjižno gradivo, ki danes predstavlja neprecenljivo bogastvo duhovne in kulturne dediščine slovenskega naroda. Gre za škofijske in samostanske knjižnice, ki so se kljub številnim zunanjim posegom v celoti ali vsaj delno ohranile. V teh knjižnicah so ohranjene inkunabule, knjige starih avtorjev, slovenskih protestantskih in katoliških piscev in knjige novejša literature, ki je od 19. stoletja naprej vse številčnejša. Ob teh dejstvih se predvsem v za-

dnjem času vse bolj kaže potreba, da bi to bogato dediščino temeljiteje spoznali, jo ustrezno ohranjali in primerno predstavili domači in tuji javnosti.

Pred leti je IZUM na pobudo nadškofa msgr. Alojza Ura in s soglasjem Ministrstva za kulturo začel snovati projekt vključevanja cerkvenih knjižnic z redkimi starimi knjigami v sistem COBISS. V okviru poskusnega pristopa se je nabralo kar nekaj dragocenih izkušenj, predvsem pa se je pokazalo, da bi se po uspešno izvedenem projektu Slovenija lahko predstavljala svetu z bogatim katalogom spomeniško pomembnih knjig.

Doslej so se v sistem COBISS vključile: knjižnica Teološke fakultete v Ljubljani in v Mariboru, škofijska knjižnica Ljubljana, semeniška knjižnica Ljubljana, minoritska knjižnica na Ptuj, kapucinska knjižnica v Škofji Loki in knjižnica karmeličank v Sori.

Slovenski škofje načelno podpirajo začeti projekt. Seveda pa obstaja kar nekaj odprtih vprašanj, ki jih bo za uspešno izvedbo oziroma nadaljevanje projekta treba ustrezno rešiti:

- Kakšno je dejansko stanje v knjižnicah? Kako so knjige zavarovane pred različnimi škodljivimi vplivi (vlaga, insekti, množični obiski itd.)?
- Ali so vse knjižnice, ki naj bi glede na svoje knjižno gradivo sodelovale v projektu, (v zadostni meri) seznanjene z zasnovo projekta, načinom dela in zastavljenimi cilji, vključno s spoznanji, kaj bo projekt prinesel knjižnicam, kaj kulturni javnosti in kaj državi Sloveniji?
- Na kakšen način ustrezno izobraziti zadostno število osebja za delo v knjižnicah? Doslej so licenco za delo v sistemu COBISS pridobili knjižničarji in knjižničarke v knjižnicah teološke fakultete v Ljubljani in Mariboru, knjižničarka kapucinske knjižnice v Škofji Loki in knjižničarka semeniške knjižnice v Ljubljani. Iz katerih virov naj se knjižnično osebje financira ter kakšna izobrazba je sploh potrebna, saj je zgolj knjižničarsko znanje premalo?
- Kaj s svoje strani zagotavlja IZUM? Izobraževanje osebja, računalniška oprema, programi, vzdrževanje, medmrežne povezave itd.?
- Kakšne pogoje postavlja IZUM knjižnicam bodisi za sodelovanje v projektu bodisi za uporabo dosežkov tega projekta?

V tem projektu torej slovenski škofje vidijo zelo koristno delo, po katerem bi se slovenski narod sam bolj zavedal svojega duhovnega in kulturnega bogastva in s katerim bi se lahko dobro predstavil tudi širšemu svetu. Začetek je spodbuden in upati je, da bo ob ustreznih rešitvi posameznih vprašanj projekt tudi dosegel svoj namen.

Dr. Mihael Glavan: Kulturna dediščina v cerkvenih knjižnicah

Za začetek bi poudaril obseg gradiva, o čemer je govoril Stane Bahor; v Sloveniji je približno ena večja knjižnica s 150.000 enotami gradiva, ki spadajo v kulturno dediščino. V upravno regulativo se ne bom spuščal, čeprav je pomembna. Glede tega ni bil omenjen Register nepremične kulturne dediščine. Zakonodaja je vedno le okvirna in se vedno sklicuje na to, da je pregled podan v registru, kar je povezano s temeljnim vprašanjem, kako se upravlja s tem gradivom.

Upravljanje vključuje vrsto temeljnih zadev. Prvo je vprašanje, ali se s fondom upravlja kot z zaključeno ali kot z živo, dopolnjujočo se celoto. Ali je historični del z značajem kulturne dediščine ali spomenika neka celota, ki jo obravnavamo posebej, ali je v soupravljanju – ne le administrativnem, ampak tudi vsebinskem – kar pomeni gradnjo, dopolnjevanje, obdelavo, izposojajo, informiranje, obiskovanje, razstavljanje, razmnoževanje, digitalizacijo? Upravljanje je torej vse, kar se z gradivom dogaja. Sedaj pri starih redkih knjigah prevladujejo historične “kapsule” znotraj celotnih knjižnic, ali pa so kar celovito vključene v siceršnje knjižnično gradivo.

Na obravnavano gradivo moramo vedno pogledati z nekega objektivnega vidika. Gre namreč za gradivo, ki ima posebno duhovno, kulturno-zgodovinsko vrednost. Te knjige so pomembne zaradi vsebine in same po sebi ne bi pomenile ničesar, če ne bi vplivale na človeka, kadar jih bere in prevaja. Vprašanje je torej, v kakšnem merilu to gradivo še živi in deluje na ljudi ter kako pomembno in zanimivo je tudi za širšo narodno in mednarodno skupnost.

Pravilno upravljanje vključuje še ravnanje z gradivom, varovanje, sortiranje, dajanje na vpogled itd. Zajema pa tudi vključevanje tega gradiva v knjižnični informacijski sistem države in v meddržavne sisteme. Le v tem smislu gradivo lahko deluje s svojo vsebino, kar mu daje pomen. Če bi te knjige zgolj gledali kot serije artefaktov na policah, bi bilo to čisto nekaj drugega, ampak knjige niso namenjene takšni rabi.

Naj to ilustriram z našim Kopernikom pred nekaj meseci, ko so odkrili, da gre za prvo izdajo knjige. Ker je bila informacija v katalogu napačna – letnica je bila kodirana narobe – je gradivo “spalo” in ni moglo “delovati” v svoji pravi funkciji. To je pravi opozorilni primer, ko gre za stare redke knjige.

Dr. Benedik je omenil kadre, ki delajo s tem gradivom. Njegova vizija, da bi bil bibliotekar vsestransko izobražen, je domala neuresničljiva. Mislim, da je v današnjem času dovolj, da imamo človeka z visokošolsko izobrazbo,

ki je sposoben po strokovnih navodilih prepoznavati sestavine tega gradiva in jih pravilno vnašati v omrežje. Ni toliko pomembno, da ima celovito teološko, filozofsko in jezikovno znanje. Da ne bo pomote – seveda je takšno znanje zelo zaželeno in bi mu bilo pri delu v veliko pomoč, a nikogar ne bo, ki bi vse to znal. Mora pa znati delovati po strokovnih načelih, ki izhajajo iz programske osnove, povezane s katalogizacijo antikvitet. Možno bi bilo, da bi v vsaki od ustanov, kjer te knjižnice delujejo, deloval po en takšen strokovnjak.

Za zaključek mislim, da bi morali ta vprašanja v Sloveniji urediti čim prej, saj je v razmerju sosednjimi evropskimi državami položaj zelo slab. V naš oddelek prihajajo kolegi iz drugih držav in povedo, kako so drugod našli tako ljudi kot finančna sredstva, do so v sisteme vključili tudi svoje specialne cerkvene knjižnice. Pri nas pa imamo težave tudi z drugimi historičnimi specialnimi knjižnicami, vendar je tega na drugih področjih bistveno manj kot na cerkvenem področju.

Prepričan sem, da bodo zastavljene aktivnosti pomagale, da bomo odslej ta vprašanja hitreje reševali.

Majda Tomažič: Izkušnje z vključevanjem cerkvenih knjižnic v sistemu COBISS s posebnim poudarkom na semeniški knjižnici

Spomladi 2005 je oživela pobuda za vključitev semeniške knjižnice v COBISS.SI, ki sta jo podala ZRC SAZU (Jože Faganel in mag. Luka Vidmar) in ljubljanska nadškofija (dr. Marijan Smolik in nadškof msgr. Alojz Uran), sprejela pa Majda Tomažič (Narodni muzej Slovenije) in IZUM (mag. Pero Šobot, dr. Marta Seljak in mag. Tomaž Seljak). Sprejet je bil **dogovor o sodelovanju in odločitvah o začetku načrtnega, strokovnega in kvalitetnega popisa dragocenega knjižnega in rokopisnega gradiva**.

Ker gre v semeniški knjižnici za *premično kulturno dediščino*, je bil ob njeni prošnji za vključitev v COBISS.SI sprejet nov strokovni naziv v kategoriji “specialnih knjižnic”, to je **“specialne knjižnice – kulturna dediščina”**. V to kategorijo knjižnic bodo uvrščene vse slovenske starodavne knjižnice.

Naj najprej na primeru pokažem princip sodelovanja med knjižnicami v vzajemni bazi COBIB.SI.

Za primer bom vzela zapis COBISS/OPAC ID=36822016, ki ga je naredila Jasna Hrovat v NUK-u že leta 1993 in se nanaša na Japljevo izdajo svetega pisma 1791–1802. Že pred leti sva skupaj nadgradili prvotni zapis. V NUK-u so ugotovili, da je delo izšlo v osmih zvezkih in v enajstih kosih in iz tega podatka sedaj izhajajo vse druge knjižnice. Za primerjanje podatkov, s katerimi

razpolaga posamezna knjižnica, s podatki, ki so na voljo v zapisu, je potrebna velika temeljitost ter veliko dodatnega znanja – tudi mnogih sodelavcev. Vsaka knjižnica namreč o svojem izvodu dodaja podatke, ki dopolnjujejo sliko o celoti. Zapisu je dodanih tudi nekaj slik kot primer morda “novega pristopa” pri katalogizaciji, kar bi bilo zelo dobrodošlo (zlasti pri obdelavi antikvarnega gradiva), ker je možnost primerjave posameznih izvodov, predvsem njihovih naslovnih strani, takojšnja. Iz zapisa je tudi razviden seznam vseh knjižnic, ki so omenjeno izdajo Svetega pisma že vnesle v vzajemno bazo COBIB.SI; semeniške knjižnice še ni na njem, ker se “naš Japelj” nahaja v “corpus separatum”, ki ga še nisem začela obdelovati. Ko pride na vrsto, bom ta obstoječi zapis samo še nadgradila z našimi podatki, pa tudi morda z “našimi posebnostmi”.

Tako naj bi bile v principu obdelane vse knjige v Sloveniji – “en zapis za en naslov”. Na ta način nastaja zelo dragocen vseslovenski katalog, ki združuje podatke o vsem knjižnem in neknjižnem gradivu na enem mestu. Seveda nastajajo tudi duplikati, vendar se vsi trudimo, da bi jih bilo čim manj.

Nekaj o samem delu v semeniški knjižnici. Jasno, najprej je bilo treba kupiti kompletno računalniško in programsko opremo za nemoteno vnašanje gradiva ter pripomočke za sodobno opremo knjig. Pri tem odsvetujem vsakršne “prehodne variante” z listki ipd., takoj velja uporabiti končno rešitev. Pri oblikovanju logotipa na nalepki je celo sodeloval priznan slovenski slikar. Našli smo tudi način, kako nalepko namestiti pri starih knjigah, kjer lepljenje na knjigo ne pride v poštev; vlagam poseben listek, na katerega nalepim nalepko. Del listka gleda “ven”, kar pride zelo prav pri samem iskanju gradiva. Lahko samo rečem, da se je vredno že pred samim začetkom vnašanja pametno pomeniti.

Semeniška knjižnica ima štiri enote: “staro” knjižnico, ki je zavarovana kot kulturni spomenik, “duhovno” knjižnico, zbirko slovenskega verskega tiska in “cirilsko” knjižnico. Skupna odločitev je bila, da začnemo z zbirko slovenskega verskega tiska, ker je to slovenika, ki se še vedno dopolnjuje, in ker je prav versko področje zelo zahtevno za obdelavo.

Zbirka vsebuje tiske od Trubarja do najnovejših del, vsega je okoli 7.000 enot. Urejena je po kronološkem zaporedju, vendar tako, da so vse izdaje istega dela skupaj.

Trenutno katalogiziram antikvarno gradivo po ISBD(A) (tiski do 1830 oziroma do 1850), ter novejšje gradivo po ISBD(M), serijske publikacije po ISBD(S) (priložnostno) obdeluje kolegica, ki ima licenco za obdelavo tovrstnega

gradiva. V neprecenljivo pomoč mi je dr. Marijan Smolik, ki to knjižnico vodi že več kot 50 let. Sama sem matematik, zato se glede vsebinske obdelave, ki jo “zahteva” teologija, nujno posvetujem z njim. Skupaj tudi rešujeva in razrešujeva razne “stare” avtorje, vpise o lastništvu, ekslibrise, proveniencie knjig idr., saj smo se odločili, da popišemo vse pomembne in po svoje dragocene podatke, ki so v marsikateri knjigi. Na tej podlagi bomo nekoč lahko naredili sezname recimo donatorjev knjig, ki so sicer razpršene po celi knjižnici.

Vsekakor je zelo **pomembno sodelovanje bibliotekarja in področnega strokovnjaka**. To izkušnjo imam že iz knjižnice Narodnega muzeja Slovenije, kjer sva z dr. Anjo Dular (po osnovni izobrazbi arheologinjo) sedem let “združevali” različno znanje in upam si reči, da na ta način naredili zelo veliko za dragoceno muzejsko knjižnico.

Za delo s cerkvenimi zbirkami se mi zdi nujno sodelovanje s klasičnim filologom, teologom in še s kom.

Problem so starejši zapisi, večinoma kreirani že pred mnogimi leti, ki so ostali nedopolnjeni in nepopravljeni. Pri vstopu v sistem COBISS so se mnoge knjižnice odločile za vnos kratkih zapisov, ki pa so danes včasih precej problematični za identifikacijo s publikacijo, ki jo sam trenutno obdeluješ.

Velik problem so zapisi z oznako NUK::RETROK, ki so bili v skupno bazo vneseni kot rezultat skeniranja in prepisovanja starih kataložnih listkov (brez knjige v roki). V vzajemni bazi so sicer primerno označeni kot opozorilo katalogizatorjem, se pa ocenjuje, da vseeno koristijo uporabnikom. *Problem je, ker vsebujejo ti zapisi zelo malo podatkov in še ti so pogosto narobe prepisani*, zato je identifikacija s knjigo, ki jo obdelujejo v drugi knjižnici, zelo negotova, in verjetno je tudi zato narejenih že precej duplikatov.

Ta problem rešujem s sodelovanjem na osebni ravni; s kolegico Jasno Hrovat iz NUK-a, ki je velik knjižničarski strokovnjak, poleg tega pa klasična filologinja, se odlično ujameva pri tem delu. Večino antikvarnega gradiva in večino knjig do leta 1900 je na mojo željo naročila in nato sva skupaj “nadgrajevali” zapise. Pri obdelavi novejših knjig, za katere zapisi niso več tako zelo problematični (vendar je še vedno precej možnosti, da bibliotekar prevzame napačen zapis zaradi nezadostnih podatkov), ona naroči tudi njihov izvod, če si res ne upam prevzeti zapisa. Velikokrat sva šele ob fizični primerjavi knjig iz različnih institucij ugotovili, da sta natista različna (in zato potrebna različna zapisa). Velika verjetnost je, da bodo šele raziskovalci, ki bodo knjige med seboj sistematično primerjali, ugotovili, da sta različni knjigi vezani na en zapis ali da je nov zapis narejen brez potrebe.

Na podlagi dosedanje prakse podajam svoje osebne predloge za rešitev tega zelo velikega problema pri katalogizaciji:

- Zaželena ali kar nujna bi bila odločitev na nacionalni ravni, da se lahko zavestno naredi nov zapis, če katalogizator po podatkih v zapisu v vzajemni bazi ne more vedeti zagotovo, ali ta zapis ustreza njegovi knjigi – ta novi zapis naj ne bi dobil statusa duplikata (tudi če bi se čez čas ugotovilo, da gre za duplikat), pač pa naj bi bila oba zapisa v določenem (pod)polju povezana med seboj.
- Izoblikovati se mora sodelovanje med knjižnicami, seveda na prvem mestu z NUK-om (ki je lastnik t.i. retrozapisov in tudi precejšnjega dela preostalih zapisov za antikvarno gradivo); katalogizator druge knjižnice, ki ima problem z identifikacijo knjige, naj bi imel možnost poklicati v NUK in prositi, da se tam s knjigo v roki zapis popravi in dopolni po danes zahtevanih standardih (formalno in vsebinsko) – glede na veliko število zapisov in izjemno velik fond starega gradiva v NUK bi to verjetno zahtevalo enega delavca s polnim delovnim časom.
- Enako načelo sodelovanja in medsebojne pomoči naj bi seveda veljalo med vsemi drugimi knjižnicami.

Na koncu bi se rada zahvalila Peru Šobotu za pomoč pri pripravi predstavitve.

Jakob Emeršič: Moje delo v ptujski minoritski knjižnici

Govoril bom o knjižnici minoritskega samostana na Ptujju, ki obstaja verjetno od leta 1239 in bi morala po pričakovanjih vsebovati marsikatero dragoceno delo, vendar pa je zaradi pomanjkanja temeljnega kataloga neznana tako širši kot strokovni javnosti. Ko nas je pred tremi leti IZUM vzpodbudil k sodelovanju v sistemu COBISS – takrat sem se namreč upokojil – sem se preselil iz domoznanstva v minoritsko knjižnico. Razen z domoznanstvom sem se ukvarjal tudi s teološkimi in zgodovinskimi zadevami ter obdeloval članke s teh področij, zato mi novo področje ni bilo tuje. Sedaj delam 3 do 4 ure dnevno.

Tudi minoritsko knjižnico sestavljata dve zbirki: “stara” knjižnica in priročna knjižnica provincialata. Z dragoceno “stara” knjižnico sem se ukvarjal že v prejšnjih letih, toda zgolj z vidika splošne zgodovine. V tej knjižnici obstaja pomanjkljiv inventarni katalog iz leta 1953. Leta 1951 so knjižnico zaščitili kot kulturni spomenik, zato so v študijski knjižnici natipkali omenjeni katalog, vendar je bila sestavljalka polpismena. Obstaja pa še starejši katalog iz leta 1833 ter še dva manjša zvezka iz časa Jožefa II. Na podlagi vsega tega sem skušal identificirati starejše gradivo.

Sedaj z računalnikom vnašam gradivo priročne knjižnice, od koder pa bi marsikatero knjigo lahko prenesli v “stara” knjižnico. Priročna knjižnica šteje okoli 10.000 enot. Doslej sem jih obdelal okoli 6.600. Ko sem poslušal kolegico Majdo, sem se zamislil, saj sam ne premorem niti telefona in se seveda ne morem kaj prida posvetovati z drugimi knjižničarji. Doslej sem kreiral 1.000 novih zapisov, a tudi za prevzete zapise vidim, da bi jih bilo treba temeljito pretresti, saj njihovi kreatorji niso imeli pojma o teologiji. Zato sem moral veliko posegati tudi v preostalih 5.000 zapisov. Če bi se hotel usklajevati, bi porabil še veliko več časa, zato sem rajši sam dopisal manjkajoče.

V omenjeni priročni knjižnici lahko pričakujem vsaj še 1.000 enot – predvsem teoloških in tujih del, za katere bo treba narediti nove zapise.

Treba bo začeti tudi z najtežavnejšim delom v “stari” minoritski knjižnici, kjer ima gradivo v povprečju letnico natisa okoli 1750. Na novo bo treba kreirati zapise vsaj za tretjino, če ne celo za dve tretjini gradiva. Takrat bo treba ogromno iskati po referencah.

Treba se bo lotiti tudi obdelave kakšnih 1.000 rokopisnih fragmentov, o čemer še nihče ni spregovoril. Na Ptujju je bil najden Teodozijev zakonik iz 9. ali 10. stoletja. Bomo te rokopise reševali v sklopu knjižnic ali v sklopu arhivov?

Nič nismo govorili o župnijskih knjižnicah, ki tudi lahko ogromno prispevajo k podobi naše preteklosti in naše sedanjosti. Slej kot prej bo treba preseči stare razmejitve na “naše” in “vaše” knjižnice in jih vse skupaj razumeti skladno z njihovim poslanstvom – kot “luč, ki sveti vsem”!

Dr. Marjan Smolik: Semeniška knjižnica v Ljubljani

Ker je bilo o naši semeniški knjižnici že veliko povedane, bi opozoril le še na nekaj elementov, ki sestavljajo pojem “semeniška knjižnica”. Večina si predstavlja le staro baročno dvorano. V njej so starejše knjige – najmlajše so stare preko 150 let, saj se fond zaključuje z letom 1840, ko je bil napisan tudi katalog, ki je še vedno v uporabi. Katalog je pomanjkljiv, saj so katalogizatorji popisali naslovnico, niso pa opazili, da je v nadaljevanju dodanih še pet ali šest knjig ali drobnejših besedil. Precej tega sem dopolnil že sam.

Precej stvari v katalogu sploh ni bilo vnesenih, saj ni šlo več za javno knjižnico, ampak za knjižnico bogoslovcev. Bogoslovna šola se je kasneje z ustanovitvijo univerze izločila iz hiše in je na novi lokaciji nastala teološka knjižnica. Precej knjig pa je bilo zgolj deponiranih po drugih sobah in

se zanje pogosto sploh ni vedelo. To velja npr. za zelo pomembno medicinsko knjižnico iz 17. st.. akademika Marka Grbca, ki je bil eden od ustanoviteljev knjižnice.

Zelo zanimiva je nepopisana zbirka opernih libretov, zaradi katere je naša knjižnica vpisana v svetovni seznam glasbeno pomembnih knjižnic. Gre za besedila brez not in torej le pogojno za glasbeno gradivo. Knjižničar Thallmeiner, ki je bil glasbenik, je zbral okoli 100 drobnih knjižic, kakršne ljudje običajno zavržejo, podobno kot delamo z gledališkimi listi. Prvi popis teh zvezkov je vzbudil v svetu velik interes, zato so se muzikologi lotili natančnejšega popisa, ki je danes tiskan v italijanski publikaciji. In tako vemo, da je v zbirki kar nekaj svetovnih unikatov. Knjižice so bile tiskane v Ljubljani, še bolj iskane pa so bile tiskane na Češkem, v Avstriji, Italiji. Vprašanje je, koliko takih posebnosti bi še lahko našli v našem starem fondu, če bi kdo hotel in znal odkrivati neznane stvari?

Sam sem naredil zasilni katalog rokopisov, ki so jih naši akademiki "operozii" – ustanovitelji knjižnice – zapustili za seboj. Najbolj znani so rokopisi Gregorja Dolničarja in med njimi rokopis opisa ljubljanske stolnice, ki je izšel natisnjen v latinščini in tudi v slovenskem prevodu. Takšni "študijski zvezki" prošta Prešerna, Dolničarjev in še koga so se k sreči ohranili in so na grobo popisani, da jih je sploh mogoče najti.

Če sedaj zapustimo staro dvorano in se preselimo v tisti del, ki je povezan s stvarmi, ki jih je prikazala gospa Majda, je treba omeniti še veliko poznejših rokopisov, zlasti slovenskih pridig, prevodov svetega pisma itd. Sicer nam je hiša omogočila, da smo to gradivo razdelili v dve nadstropji in so se podvojile možnosti shranjevanja. Ob zbirki verskega tiska je mnogo rokopisov, ki še v celoti čakajo na obdelavo. Med njimi so tudi rokopisni listi, npr. Slovenska lipa. Neobdelanega gradiva je skratka še za eno celo generacijo katalogizatorjev.

V nadaljevanju "stare" knjižnice je "duhovna" knjižnica s teološko literaturo iz 19. stoletja, ki je za silo obdelana. Katalogiziral jo je France Ušeničnik, brat bolj slavnega Aleša. Pisal je kartotečne listke in katalog je še vedno uporaben. Kasneje je v tej knjižnici delal tudi znameniti France Grivec. Med obema vojnama so kataloge še razširjali. So pa vsi katalogi avtorski in ni nobenega stvarnega kataloga. Postavitev knjig je urejena po sukcesiji.

Tretji del, ki danes še ni bil posebej omenjen, je t. i. "cirilska" knjižnica z literaturo, ki so jo zbirali bogoslovci sami v 19. stoletju, ko so začutili, da je "stara" knjižnica zgolj latinska in nemška, V slovanskem navdušenju so navezali stike s teologi na Češkem, Slovaškem, v Ukrajini idr. Tako je v hišo prišlo veliko literature, ki je danes zanimiva tudi zato, ker je verjetno drugod v Sloveniji ni.

Vse to bo treba enkrat popisati in spomnim se, da sem tam našel tudi kakšno romunsko knjigo, ko so tam še pisali v cirilici. V tej isti knjižnici so tudi novejšje knjige, ki niso teološke (literarne, filozofske, zgodovinske); tudi te bo treba obdelati, zlasti še, ker mnoge segajo pred leto 1800. Verjetno nas čakajo kakšna lepa odkritja.

Mag. Fanika Kranjc-Vrečko: Od samih začetkov v sistemu COBISS

Žal sem edina iz mariborske škofije, čeprav bi bil še kdo drug poklican, da bi kaj več povedal o našem starejšem fondu. Omejila se bom na delovanje mariborske teološke knjižnice, pri čemer moram nujno orisati njeno zgodovino.

Sedanja teološka knjižnica Maribor ima dvojno vlogo: je visokošolska knjižnica in hkrati specialna knjižnica – kulturni spomenik. Hranimo raznovrstno gradivo, od knjig, ki jih je prinesel škof Slomšek leta 1859 iz Labotske doline, do sodobnih zbirk. Kot je poudaril dr. Glavan, moramo upoštevati funkcijo knjižnice in v našem primeru gre za spoj muzejskega dela in sodobnega informacijskega centra, kar mora biti današnja visokošolska knjižnica.

Ker govorimo o vključevanju cerkvenih knjižnic v sistem COBISS, moram povedati, da je škofijska teološka knjižnica ena od prvih treh knjižnic, ki so začele graditi sistem COBISS v Sloveniji. Leta 1988 je bil dr. Ivan Rebernik iz Rima pobudnik, da bi se knjižnica priključila v neki računalniški sistem in takrat je RCUM ponudil možnost, da se pridružimo univerzitetnim knjižnicam. Jakob Emeršič je kot knjižničar mariborske škofijske knjižnice takrat predano sodeloval v tem projektu. Gospa Tomažič bi sicer imela na naše začetne zapise velike pripombe, ker so bili skromni, a takrat nam je šlo za to, da čim več fonda vnesemo v vzajemni katalog.

Knjižnica je po letu 1988 na široko odprla svoja vrata uporabnikom, dotlej pa je bila namenjena le za "cerkveno rabo". To je omogočil odprt online katalog in od takrat nas obiskujejo študentje vseh mariborskih fakultet. Danes knjižnica ni več škofijska, pač pa jo je nadškof dr. Kramberger predal v upravljanje mariborski enoti teološke fakultete. Glede na to smo v čudnem položaju, da mariborska škofijska knjižnica spada pod ljubljansko univerzo. Zaposleni sva dve delavki, obe imava licenco in opravljava vsa dela, ki so značilna za sodobno knjižnico. Sproti obdelujemo tudi starejše gradivo, ki ga je v naši knjižnici okoli 15.000 enot (celoten fond ima 82.700 enot). Nimamo pa človeka, ki bi se posebej ukvarjal s starejšim gradivom. Če kdo zahteva knjigo iz tega fonda, jo damo v čitalnico in kasneje skatalogiziramo – po tej poti starejše knjige pridejo v vzajemno bazo COBIB.SI.

Del starejšega fonda je v prostorih škofijskega arhiva in tam so tudi vse inkunabule ter rokopisi, kar je razvidno iz Gspanovega popisa inkunabul. Začudena sem, da knjižnica leta 1951 ni bila uvrščena med knjižnice – kulturno dediščino. Nihče ne zna pojasniti, zakaj ta dragoceni fond ni bil evidentiran in uvrščen med kulturne spomenike.

Današnji fond je namenjen predvsem študiju teologije, hkrati pa podpira humanistiko. Imamo najboljše zbirko "Biblicum", ki obsega okrog 7.000 enot. Posebej omenjam biblično-arheološko zbirko, pri kateri ne gre zgolj za knjige, ampak tudi za arheološko gradivo, kot so posode itd. Ravno kar zaključujemo mednarodni projekt, v katerega smo se vključili skupaj s kapitolskim muzejem v Rimu in biblioteko Herziana. Za eno leto smo lahko angažirali arheologinjo, ki bo naše artefakte skatalogizirala.

Način pridobivanja gradiva je pogosto takšen, da dobimo knjižno zapuščino pokojnih profesorjev. Ena zadnjih je knjižnica dr. Vekoslava Grmiča.

Lepo je delati v naši knjižnici, kjer so zastopane številne vede, vendar je tudi naporno, ker sva zaposleni le dve delavki. Letna izposoja je od 25.000 do 30.000 enot, dnevni obisk je zelo velik in za vse to bi nas moralo biti v normalnih razmerah zaposlenih vsaj sedem. Kljub temu zelo podpiramo projekt vključevanja cerkvenih knjižnic v sistem COBISS, se pa sprašujemo, ali bodo zagotovljeni vsi tisti elementi, ki jih je omenil dr. Benedik. Je namen vključitve le prikaz fonda ali imamo še druge cilje?

Vsak dan prejmemo zahteve za medknjižnično izposajo dragocenega gradiva, ki je razvidno iz kataloga; nekaj tega dajemo na voljo, vsega pa ne. Ni rešen sistem financiranja za vse dodatne funkcije, saj delujemo v okviru Teološke fakultete Univerze v Ljubljani. Pri medknjižnični izposoji zaračunava pristojbino za knjige iz mariborske škofijske zbirke ljubljanske univerze. To so paradoksi, ki tudi čakajo na razrešitev.

Mag. Zoran Krstulovič: Stari glasbeni viri

Na začetku moram opozoriti, da se cerkveni glasbeni viri ne nahajajo le v knjižnicah, ampak pogosteje v cerkvi na glasbenem kora. To je mesto, kjer se cerkvena glasba dogaja, in marsikaj je tudi mesto, kjer je gradivo shranjeno. Lep primer je arhiv kora ljubljanske stolnice, ki je urejen in še vedno živi.

Ne gre samo za glasbene knjige ali glasbene librete, ampak zelo pogosto za glasbene rokopise – glasba izpred leta 1830 je ohranjena pretežno v tej obliki.

Zavest, da je treba glasbena nahajališča in glasbene vire popisati, je na Slovenskem stara dobro stoletje. Kot ene-

ga izmed začetnikov lahko navedemo Viktorja Steska in njegov članek v Cerkvenem glasbeniku iz leta 1928, v katerem je poskusil rekonstruirati stanje glasbenega kora ljubljanske stolnice iz časa znamenitega kapelnika Gregorja Riharja. Malo pred II. svetovno vojno se je začela konstituirati muzikologija kot stroka, kar je treba pripisati Jozefu Montaniju, ki je postavil temelje moderne muzikologije. Ukvarjal se je z Gallusom in prvi je popisal tedaj znana Gallusova dela in jih objavil v okviru avstrijske zbirke glasbenih del.

Sistematično delo se je začelo po vojni, pobuda pa je prišla iz tujine – v Evropi je dozorela ideja o popisu evropske glasbene kulturne dediščine RISM (Répertoire international des sources musicales) in prva institucija, ki se je priključila tej mednarodni pobudi, je bil NUK s svojo glasbeno zbirko, ustanovljeno leta 1949. Viri so se popisovali v NUK-u in do leta 1967 se je vključilo še nekaj drugih knjižnic in glasbenih arhivov, ki so imeli glasbeno gradivo (knjižnica frančiškanskega samostana v Ljubljani, knjižnica frančiškanskega samostana v Novem mestu, knjižnica novomeškega kapitlja, stolnični arhiv v Kopru, nadškofijski arhiv v Ljubljani, semeniška knjižnica, škofijski arhiv v Mariboru itd.).

Vzporedno se je slovenska muzikologija tudi formalno konstituirala, za kar je zaslužen dr. Dragotin Cvetko. Na Filozofski fakulteti je muzikologija študijska smer od leta 1963, Muzikološki institut pa obstaja od leta 1980. Popis RISM se dejansko še vedno nadaljuje. Doslej je evidentirana večina nahajališč glasbenih virov. To delo je dolga leta potekalo ročno in katalog zapisov na listkih formata A5 obstaja v Muzikološkem inštitutu in ga raziskovalci s pridom uporabljajo. Hkrati pa nastaja tudi računalniški katalog.

Mednarodna skupnost je ob razvoju računalniške tehnologije hitro ugotovila, da je zelo smotno poenotiti popisovanje, zato je nastal računalniški program Picado za vnos podatkov. Podatki se izmenjujejo na disketah, ki se generirajo preko Frankfurta. Rezultat vsega tega je CD-ROM s popisom glasbenih virov iz vseh držav, ki so vključene v projekt; v njem je tudi okoli 900 zapisov slovenskih avtorjev. Leta 2003 je izšla že enajsta izdaja zgoščenke (Manuscripts musicaux apres 1600, München etc., K. G. Saur, 2003).

Problem za nas pa s tem ni rešen, ker s podatkovno bazo razpolagajo v tujini. Razen tega baza ni kooperativna, kot smo navajeni v sistemu COBISS. Zato je pobuda, da naj bi se sistem COBISS uporabil tudi za popis glasbenega gradiva, povsem dobrodošla. Obstoječa maska za vnos neknižnega gradiva je dovolj podrobna in primerna za popis te vrste gradiva. Marsikaj pa bo treba še urediti, npr. vnos začetkov skladb (lat. *incipite*). Slednje je po-

membno, ker je treba identificirati tudi anonimne avtorje. Anonimnost je pogosto posledica pozabljivosti prepisovalcev not. Računalnik pa to reši s primerjanjem incipitov in ugotovi pravega avtorja.

Kar zadeva izobrazbo knjižničarjev, je pri glasbi zelo dobro, da se popisovalec spozna tudi na glasbo, saj je treba rokopise pogosto sestaviti po glasbeni fakturi, ker so strani in skladbe pomešane.

Precejšen del gradiva je bil doslej tudi že objavljen (v zbirki *Monumenta artis musicae Sloveniae*) in izvajan na koncertnih odrih.

Popisovanje traja že dolga desetletja, vendar to ne pomeni, da presenečenja niso možna. Pred kratkim je glasbeno javnost presenetila novica, da so v knjižnici tržaškega konzervatorija Tartini pri rutinskem pregledu rokopisov našli neznano skladbo Janeza Krsnika Novaka (danes je že objavljena v prej omenjeni zbirki). Zanj je dolgo veljalo, da je gotovo ustvaril še več skladb poleg znane glasbe h Linhartovem *Matičku* ter ene kantate, za katero vemo le posredno.

V zvezi s hrambo gradiva pa je nujno treba preveriti pogoje na cerkvenih korih, ki so praviloma odprti prostori in gradivo v njih ni zaščiteno.

Novka Šokica-Šuvaković: Srbske stare redke knjige v sistemu COBISS

Tema okrogle mize je pomembna za Knjižnico Matice Srbske (BMS) in zelo zanimiva zame osebno. Naša knjižnica je nastala iz društva "Matica Srpska", ustanovljenega leta 1826. Društvo je dobilo v dar mnogo starih in redkih knjig in cilj društva je ohranjati kulturne zaklade v srbskem jeziku. Dejansko hranimo knjige v vseh jezikih, ki se govorijo v Srbiji.

BMS se je v sistem COBISS vključila med prvimi. Že leta 1991 je bilo jasno, da brez vključitve obdelave starih redkih knjig katalogi ne bodo celoviti. Analizirali smo možnosti programske opreme vzajemne katalogizacije in pokazalo se je, da zaradi tehničnih pomanjkljivosti in brez potrebnih standardov ne bo mogoče v vzajemno katalogizacijo zajeti obdelave starih redkih knjig. Z Izumom smo se dogovorili za dopolnitev določenih segmentov programske opreme, da bi na ta način zagotovili možnost obdelave starih redkih knjig.

Ker smo bili v postopku izdelave tiskanih katalogov starih redkih knjig, smo dilemo okoli načina priprave rešili tako, da nam je dopolnjena programska oprema omogočila vnašanje podatkov v vzajemni katalog in iz njega smo izpisovali tiskane kataloge. Izpisani katalogi so upoštevali

značilnosti predhodnih katalogov, ki jih je knjižnica izdelovala ročno: vsebujejo podatke o vseh primerkih, rokopisnih zapisih, pečatih, exlibrisih, historijatih, starih signaturah itd. Tudi katalogi v sistemu COBISS so morali imeti registre imen avtorjev, tako po fonetičnem kot po etimološkem principu, nadalje predmetne kataloge, kataloge pečatov itd. Tako smo torej pri nas zastavili delo leta 1991 in po toliko letih seveda že lahko kritično ugotavljamo, ali je bilo vse rešeno najbolje ali ne. Vsekakor smo v BMS zelo zadovoljni in cel projekt se približuje koncu. Razmišljamo tudi o tem, kako se poenotiti s standardnimi rešitvami na področju raritet. O tem sem pisala v dveh člankih, objavljenih v Organizaciji znanja, in vabim vas, da si več o podrobnostih našega dela preberete kar tam.

Po načelih obdelave starih redkih knjig smo zajeli okoli 37.000 naslovov publikacij, ali drugače, 52.000 enot starih in redkih publikacij – naši katalogi se opirajo na primerke gradiva, ne na naslove del. S tem smo zajeli ne le zgodovinsko stare publikacije (do leta 1867), ampak tudi zbirke, ki so razglašene za kulturno dediščino posebnega pomena, in legate. Ravnali smo se po našem zakonu, da je vsaka enota publikacije, ki se nahaja v zbirki posebnega pomena, tudi sama po sebi vzeta kot rariteta. Glede tega imamo tudi dileme in vprašanja. Omenjeno število publikacij ne zajema starih rokopisov in inkunabul, ker so bile obdelane že poprej in jih le kataložno vključujemo v sistem COBISS.

Kaj smo doslej natisnili? Sedem delov, ki imajo zapise izpisane iz vzajemnega kataloga. Izpisi so moje delo, pri čemer sem jih sistemizirala in tiskala na "paus" ter predajala v tiskarno. Le tu in tam so bile potrebne redakcijske poteze. Sprva je vse teklo neposredno iz računalnika, sedaj pa besedilo najprej oblikujem v Wordu, naredim potrebne manjše popravke in besedilo je pripravljeno za objavo. V sedmih publikacijah je zajetih okoli 16.500 kataložnih enot. V pripravi sta še dva dela, ki bosta vsebovala od 4.000 do 4.500 kataložnih enot. S tem bo delo pri tiskanju katalogov končano.

Izgled zapisov je zelo podoben temu, kar je pokazala kolegica Majda. Skrbimo za usposabljanje bibliotekarjev in poučeni smo o vseh posebnostih historičnega gradiva.

V zvezi z zakonom o varstvu kulturne dediščine je situacija v Srbiji zelo podobna kot v Sloveniji, s to razliko, da sta za knjižno dediščino zadolženi dve hiši: Narodna knjižnica Srbije (NBS) in naša BMS. Obe skupaj trenutno še zmeraj ne moreta podati podrobnejšega poročila o starih redkih knjigah v Srbiji. To bi sedaj želeli narediti v sistemu COBISS, s tem da bi že v fazi pregledovanja gradiva zapise o gradivu takoj vključili v COBISS. Morali bomo stopiti do lastnikov te kulturne dediščine in v tem smislu nam je zelo dragocena informacija, da je takšen proces stekel v Sloveniji.

Glede cerkvenih knjižnic že imamo izkušnje, saj sta BMS in Biblioteka eparhije Bačke sodelovali. Sklenili smo dogovor, po katerem bodo knjižničarji iz BMS v eparhijski knjižnici obdelovali njihovo gradivo. Pri njih ni nikogar, ki bi bil strokovno usposobljen za to delo. Opravljeno je že urejanje fonda: razmestitev, signiranje, inventarizacija. Potem se to gradivo zloži v posebne zaboje in prenese v oddelek za stare in redke knjige v BMS, saj obdelava teče v prostorih BMS. Za vsako knjigo je dana garancija in nič se ne more izgubiti. Na ta način je bilo doslej obdelanih okoli 5.000 publikacij iz Biblioteke eparhije Bačke. Med njimi je več kot polovica raritetnih publikacij, pisanih v srbsčini, precej pa tudi v nemščini. Zajete pa so tudi sodobne publikacije, saj gre za živo knjižnico.

Nobene cerkvene knjižnice pa še nismo vključili v sistem COBISS na način, kot se dogaja v Sloveniji, da bibliotekar pridobi licenco in samostojno začne obdelovati gradivo. Za takšen pristop bo potrebno v Srbiji še veliko časa, ker je obdelava starih redkih knjig od nekdaj v pristojnosti obeh pooblaščenih knjižnic. Tudi sama cerkev pričakuje, da bo delo na enak način teklo tudi v prihodnje. Morali pa bomo rešiti problem sigle, da bo iz kataloga jasno, kje se knjiga dejansko nahaja, pod katerimi pogoji je možen dostop itd. Narodna biblioteka Srbije (NBS) se glede tega dogovarja z Bilioteko Patriaršije in s knjižnico teološke fakultete v Beogradu. Obe knjižnici sta se želeli vključiti kot članici v sistem COBISS, vendar nimata usposobljenih knjižničarjev. Ko bo to urejeno, bo tudi v Srbiji več možnosti zajemanja starih redkih knjig v COBISS.

V NBS že dolgo obstajajo projekti popisovanja samostanskih in cerkvenih fondov. V zadnjem obdobju je glede tega nastala posebna situacija, ker je del gradiva kosovskih samostanov in cerkva prenesen v hrambo v Beograd, zato so se odločili, da to gradivo mikrofilmajo oziroma skenirajo ter vnesejo v bazo podatkov COBIB. S tem se odpira tudi vprašanje digitalizacije, o čemer na okrogli mizi nismo govorili, je pa jasno, da je COBISS najboljša osnova za delo na tem področju. Upam, da bodo pridobljene izkušnje z digitalizacijo gradiva v NBS in BMS koristne tudi za Slovenijo.

Kot rečeno, obdelujemo stare redke knjige v vseh jezikih, razlika je le ta, da je mejna letnica za druge jezike 1800, za srbski jezik pa 1867, ker je tisk v Srbiji nekoliko zamujal.

Še beseda o izmenjavi bibliografskih informacij med Slovenijo in Srbijo. Želela bi si, da se kriteriji obdelave, vezani na standarde o raritetah, če že ne poenotijo, pa vsaj primerjajo in razlike pojasnijo. Pomembno je, da imamo informacijo o tem, kaj je v Sloveniji rariteta, da se ne bi pojavile prevelike razlike. Koristno je, če se bomo obveščali, katere standarde uporabljamo pri obdelavi. To lahko

označimo tudi kot normalno strokovno sodelovanje, ki ga bo IZUM gotovo še naprej vzpodbujal in omogočal.

V prej omenjenih člankih sem predstavila tudi problem povezave med originalno rariteto in njeno mikrofilmsko zaščitno kopijo, ki smo jo dolžni izdelati. To lahko razširimo tudi na digitalno kopijo, ki je bodisi v odprtem dostopu bodisi shranjena na CD-ju. Informacija o obstoju takšne kopije je izjemno pomembna za varovanje fonda, pa tudi za njegovo pregledovanje itd. Predlagam, da se take informacije vključijo v polje 518.

Želela bi si, da bi na podlagi podatkov o starih redkih knjigah, ki jih vnašamo tako v Srbiji kot v Sloveniji, dobili v OPAC-u preglednejšo sliko stanja od sedanje.

Dr. Jože Urbanija: Izobraževanje knjižničarjev za delo z raritetami

Priznam, da mi je povabilo povzročilo kar nekaj težav, kaj na povem glede usposabljanja knjižničarjev za delo z raritetami. Na eni strani je 133.000 raritet v cerkvenih knjižnicah, na drugi strani so ljudje, ki bi bili potencialni bralci ali raziskovalci tega gradiva, na sredi med njimi pa knjižničar. Kakšen naj bo ta knjižničar, da bo lahko posredoval med dragocenimi zakladi in med ljudmi, ki potrebujejo dostop do njih?

Hvaležen sem dr. Benediku, ki je že nakazal nekaj iztočnic, dr. Glavanu in kolegici Majdi. Ne morem drugače, kot da se dotaknem izobraževanja knjižničarjev, ki v Sloveniji formalno obstaja od leta 1963 in se je začelo na Pedagoški akademiji kot višješolski študij. Leta 1987 so na Filozofski fakulteti organizirali visokošolski študij – drugo leto bo tega 20 let. Sprva je bil ta študij zgolj dvopredmetni študij, kasneje – od leta 1996 – pa je organiziran kot enopredmetni študij. Sledil je še podiplomski študij, bolonjska reforma pa prinaša nove spremembe.

V dosedanem programu sem skušal najti predmete, ki bi bili blizu področju raritet. Veljaven program daje predvsem široko osnovo in oblikuje bibliotekarja, ki lahko razmeroma dobro deluje v vseh tipih knjižnic. Cerkev knjižnice so vrsta specialnih knjižnic z nekaterimi posebnostmi. In ko sem analiziral predmetnik, sem našel le dva predmeta, tesneje povezana s cerkvenimi knjižnicami: prvega predava dr. Golobova, drugega pa dr. Vodopivčeva. Po bolonjskem programu bo študij trajal le 3 leta in zato je bilo treba skrbeti predmetnik; na žalost sta odpadla oba omenjena predmeta. Na drugi stopnji, ki traja dve leti, sta ta dva predmeta le izbirna. Vseeno pa bodo novi programi bolj prilagodljivi in študentje si bodo lahko izbrali predmete tudi na drugih fakultetah.

Dr. Tatjana Aparac-Jelušić, ki predava v Osijeku in Zadru, nas je obvestila, da začenjajo z bolonjskim drugostopenjskim študijem o starem gradivu. Morda bi lahko naredili kaj skupnega?

Profil, o katerem se pogovarjamo, nedvomno zahteva drugačno izhodišče, kot je profil splošnega knjižničarja (potrebno je poznavanje latinščine, nemščine itd.). Možnost bi bila v kombinaciji z oddelkom za klasično filologijo, čeprav je bolonjska reforma ukinila dvopredmetni študij. Študent pa bo imel možnost vpisovanja izbirnih predmetov. Kombinacija bi bila možna tudi z oddelkom za zgodovino. Če bi bila okrogla miza dve leti prej, bi te možnosti lahko vključili v akreditacijo.

Igor Brbre: Mednarodni standardi obdelave starih redkih knjig

Predstavil bom nekaj razlogov, zakaj sploh katalogizirati stare redke knjige. Nato bom govoril o mednarodnih standardih na tem področju in se pri tem omejil na anglo-ameriško prakso, ki je v svetu najbolj razširjena. Ker je uporaba anglo-ameriških pravil tako pogosta, se ta tudi najhitreje razvijajo in vsaka nova izdaja prinaša kup sprememb in dopolnitev.

Nihče ni omenil nevarnosti, ki prežijo, če gradivo v knjižnici ni katalogizirano. Ogromno gradiva je skritega ali točneje – izgubljenega. Včasih vemo, kdo vse brska po zbirkah, včasih pa glede tega ni pregleda in marsikaj iz zbirk izgine. Najboljša zaščita je katalogizacija.

Glavni razlog katalogizacije pa seveda ostaja dostopnost gradiva za strokovnjake in druge uporabnike. Jasno je, da se je treba dogovoriti o obsegu dostopa in izposoje, saj je varnostno tveganje pri redkih knjigah vedno prisotno.

Sedaj je ogromno odvisno od "katalogov", ki jih imajo kuratorji zbirk v svojih glavah. Ob vsem dolžnem spoštovanju je tak pristop lahkomišeln, saj človek iz tega ali onega razloga zapusti institucijo in težave so tukaj. Prav ob pomoči kuratorjev je treba vzpostaviti formalne kataloge, ki jih lahko nato nadgrajujemo.

Neobdelane zbirke so za javnost popolna neznanka in ni mogoče računati, da bodo deležne potrebne gmotne podpore. In navsezadnje se lahko zgodi, da za javni denar kupujemo redke knjige, ki nekje v Sloveniji že obstajajo, pa tega nihče ne ve.

Obdelava je tudi nujen prvi korak pri zaščiti dragocenega gradiva, pri katerem že teče proces nepovratnega propadanja.

Bibliografski opis redkih knjig je oblikovan za povsem drugačne namene kot opis sodobnih informacijskih virov. Stare knjige so v bistvu artefakti in iz tega razloga morajo biti opisane na specifičen način. Zabeležene morajo biti značilnosti, po katerih se razlikujejo od drugih kopij istega dela. Namen bibliografskega opisa pa je tudi razjasnitev neke tradicije, okoliščin, vloge oseb itd. Katalogizacija redkih knjig pomeni popoln bibliografski opis enote, vključno s transkripcijo naslovne strani. Glavna razlika v primerjavi z opisom navadnega gradiva je veliko število opomb. Pri tem se običajno uporabljajo specifični nabori opisnih pravil, ki so značilna za te vrste gradiva.

Čemu posebna katalogizacijska pravila za redke knjige, če vemo, da pravila za obdelavo monografij že obstajajo? Najprej je s tem omogočena natančna identifikacija knjig na osnovi značilnosti, ki se nanašajo zgolj na dela ali besedila, ki jih vsebujejo. Nadalje upravičujejo in pojasnjujejo dostopne elemente, ki uporabniku omogočajo, da identificira knjige z določenimi intelektualnimi in fizičnimi značilnostmi. Temeljna razlika med splošnimi katalogizacijskimi pravili in pravili za katalogizacijo redkih knjig je v predmetu opisa. Redke knjige so tisto gradivo, ki je nastalo v obdobju ročnega tiska (pred letom 1801) in z uporabo tehnik, ki so bile značilne za tisti čas.

Na praktični ravni obstajajo štiri temeljne razlike med pravili za katalogizacijo redkih knjig in splošnimi pravili za katalogizacijo:

- transkripcija elementov z naslovne strani, izražena v popolnosti transkripcije in v številu bistvenih elementov;
- format in obseg, kjer pride do izraza beleženje oznak, ki so jih uporabljali za sestavljanje ročnih tiskov;
- opombe, pri katerih so v ospredju opombe o opisovanem izvodu, opisi iz bibliografij, informacije o vezavah, izvoru, posvetilih itd.;
- dodatni dostopni elementi v posebnih poljih za označevanje darovalca, načina vezave in drugih značilnosti, ki v klasičnih katalogih niso iskalna polja, ter dodatno še predmetne oznake iz specializiranih tezavrov.

V anglo-ameriški katalogizacijski praksi se intenzivno ukvarjajo z izpopolnjevanjem pravil za redke knjige, kar je razvidno iz historijata:

- 1967 – AACR1, 8. poglavje o inkunabulah;
- 1978 – AACR2, 2. poglavje o redkih knjigah in 4. poglavje o rokopisih;
- 1980 – ISBD(A), pravilnik za bibliografski opis starih monografskih publikacij;
- 1980 – ugotovljena potreba po enotnem pravilniku, ki bi temeljil na AACR2 in bi katalogizacijo redkega

- gradiva obravnaval tako temeljito kot ISBD(A);
- 1981 – BDRB, interpretacija 2. poglavja AACR2 za potrebe obdelave redkega gradiva v Kongresni knjižnici;
- 1988 – AACR2, druga izdaja z revizijo 2. poglavja, ki je potrdila pomen posebnih pravil za katalogizacijo redkih knjig;
- 1991 – ISBD(A), druga izdaja (slovenski prevod 1997);
- 1991 – DCRB, druga izdaja BDRB;
- 1993 – DCRB Examples (druga izdaja 1999);
- 1998 – Ifina navodila Using UNIMARC for Older Monographic Publications (ANTIQUARIAN);
- 1998 – revizija DCRB z namenom izdati serijo priročnikov z naslovom Descriptive Cataloging of Rare Materials (posamezni deli bodo obravnavali knjige, glasbeni tisk, serijske publikacije, kartografsko gradivo, antične, srednjeveške in zgodnje moderne rokopise);
- 2003 – AMREMM (Descriptive Cataloging of Ancient, Medieval, Renaissance, and Early Modern Manuscripts);
- 2006 – DCRM(B) je trenutno v 6. (zeta) verziji in tik pred izidom.

Iz dejstva, da temelji format COMARC za katalogizacijo na mednarodnem formatu UNIMARC, izhaja, da je knjižnični informacijski sistem COBISS primerno okolje za obdelavo redkih knjig in rokopisnega gradiva. Uporaba mednarodnih standardov pri obdelavi posebnih zbirk ne izboljšuje samo dostopnosti in pretočnosti informacij, temveč tudi močno olajšuje delo katalogizatorjev (prihranek časa in denarja). Praksa knjižnic v tujini, ki skrbijo za obsežne posebne zbirke je, da na osnovi različnih standardov in katalogizacijskih pravil sami izdelajo interna navodila za obdelavo redkega gradiva. Ta navodila navadno odsevajo lokalno prakso, a so še vedno skladna z mednarodnimi pravili.

Marta Gartner: Težak začetek v loški kapucinski knjižnici

Prihajam iz kapucinske knjižnice v Škofji Loki. Ukvarjam se izključno s katalogizacijo starega fonda – inkunabul in tiskov do leta 1800. V knjižnico sem prišla leta 2001 v okviru projekta Interreg III. Takrat so se popisovale kapucinske knjižnice v Bassanu in Benetkah in vključena je bila tudi loška knjižnica. Po poklicu nisem bibliotekarka in sem znanje o starem gradivu dobila v Benetkah. Beneška knjižnica je najela specialno bibliotekarko in iz tega primera vem, da je v Italiji možno posebej študirati obdelavo starega gradiva. Latinščina je vključena in je eden od pogojev za delo s tem gradivom.

V okviru sodelovanja sem se lahko podrobno seznanila z ISBD(A), “prstnim odtisom” in drugimi pravili in pristopi. Dragocena je bila pomoč, ki sem jo dobila od Jasne Horvat in od p. Felicijana Pevca.

Začela sem popisovati antikvarno gradivo v računalniškem programu EasyCat, ki smo ga brezplačno dobili v okviru projekta Interreg III – dobili smo tudi strojno in programsko opremo, dve bibliotekarki pa sta nas inštruirali v Škofji Loki.

Naš problem je bilo zelo poškodovano gradivo v enem od skladišč, ki javnosti ni bilo dostopno. Tudi javno dostopni fond, ki je bil zaprt v neprodušnih omarah, je zaradi kapilarne vlage močno ogrozila plesen. Leta 2003 smo na priporočilo prof. Clarksona, ki ga je pripeljal Arhiv Slovenije, zastavili široko akcijo reševanja starega gradiva. Pomagal je loški župan ter mnoge delovne organizacije. Ves stari fond smo zaplinili po anoksi-metodi (knjige so ležale zaprte v komorah v argonski atmosferi šest tednov), ki je bil dolgotrajen in drag proces, a zadnja priložnost za rešitev fonda.

Loška kapucinska knjižnica se je lani vključila v sistem COBISS, sama pa imam tudi potrebno licenco za vnos. Vseeno sem se katalogizacije lotila z veliko tremo in že prva obdelava je pokazala, kaj vse me čaka. V roke sem vzela knjigo Albertusa Magnusa Fizika v osmih knjigah, ki je v Gspanovem popisu inkunabul na Slovenskem nisem našla. Avtor je deloval v 13. stoletju, bil je dominikaneec in učitelj Tomaža Akvinskega. Med njegove zasluge gre oživitvev Aristotela. V isti vezavi so še druge knjige, kar poprej niso opazili in to odkritje me je navdalo z velikim navdušenjem. Gre za vezavo knjig Fizike, Mineralogije ter Nebes in zemlje (izdaja iz leta 1495).

Kako to katalogizirati? O adligatih prej nisem slišala kaj dosti. Naredila sem osnovni zapis, ki se nanaša na Fiziko. Potem sem vključila še polje 481 (adligat ali privezek), o čemer bi se sicer morali katalogizatorji starega fonda posebej dogovoriti: Kaj naj adligat zajame? Ali samo naslov in avtorja ali tudi kraj natisa, tiskarja in letnico? Praksa v knjižničarstvu je glede tega zelo različna. Odločila sem se za drugo varianto in navedla avtorja, naslov, kraj, tiskarja in letnico. To se mi zdi nujno, ker so lahko vezave zelo različne in zajemajo dela neenakega izvora. Tako ravnajo tudi Angleži ter francoska nacionalka.

Pogovoriti bi se tudi morali, kaj vse bomo pisali v splošne opombe. Sama pri tem upoštevam navodila italijanskih bibliotekarjev, ki so zelo podobna angleškim navodilom. Med pomembne podatke sodi na primer “prstni odtis”. V bazi podatkov COBIB vidim, da ga uporablja katalogizator Igor iz Pomorskega muzeja. Uporabljajo ga tako v Italiji kot v Angliji. Napisano pravilo je, da se “prstni

odtis” ne uporablja za inkunabule, ampak za tiske do leta 1800. Inkunabule so namreč še pogosto brez naslovnice, paginacije, signature itd. Če gre za goli tisk, je težko določiti, kaj je naslovnica. Po letu 1500 pa postane tiskanje že veliko bolj standardizirano.

Eva Kodrič: Statusna vprašanja

Prvi sklop vprašanj, ki jih moramo rešiti, zadeva formalni problem vključevanja cerkvenih knjižnic v sistem COBISS. To samo po sebi sicer ni problem, saj so cerkvene knjižnice tipološko specialne knjižnice, toda po statusu so zasebne knjižnice. Gre torej za zasebne specialne knjižnice, ki v okviru nacionalnega bibliografskega sistema želijo vstopiti v javni sistem. Pod kakšnimi pogoji se to lahko dogodi, piše v zakonu o knjižničarstvu. Vemo, da morajo upoštevati veljavne standarde in plačevati članarino za sistem COBISS. Problem je ta, da samostanske in cerkvene knjižnice hranijo relativno veliko količino gradiva, ki ga pojmuje kot kulturno dediščino ali je razglašeno za kulturni spomenik.

Drugi sklop problemov zajema katalogizacijo, kjer ni jasno niti to, po katerih katalogizacijskih pravilih naj bi obdelovali antikvarno gradivo, niti to, kako popravljati zapise iz konverzije starega kataloga, in še mnogo drugih stvari. Mislim, da bi se ta vprašanja morala urejati na komisiji za katalogizacijo v okviru ZBDS.

Tretji sklop predstavlja vprašanje, kako vključiti bibliografske zapise za staro gradivo, ki je kulturna dediščina in se nahaja v zasebnih cerkvenih in samostanskih knjižnicah, v vzajemni bibliografski sistem. Na to je zelo pragmatično opozorila s svojimi vprašanji že Slovenska škofovska konferenca. Dr. Benedika bi prosila, da se oglasi v Centru za razvoj knjižnic v NUK-u, kjer bi lahko marsikatero odprto vprašanje hitro razjasnili z določili zakonov.

Primer zaposlovanja je preprost: kot privatne knjižnice lahko cerkvene knjižnice zaposlijo kogar koli pod kakšnimi koli pogoji, razen v primeru, ko želijo vstopiti v vzajemni bibliografski sistem. V tem primeru zakon postavlja določene pogoje: licenco itd. Ker pa vemo, da kulturni spomeniki niso le obveza lastnika, ki mora zanj skrbeti, ampak tudi države, ki mora zagotoviti, da so primerno oskrbovani, bi bilo nujno, da bi naslovili ustrezno zahtevo na Ministrstvo za kulturo. Tukaj zelo pogrešam ljudi s tega ministrstva, ki se ukvarjajo s premično kulturno dediščino. Stvari bi se morali lotiti s skupnimi močmi. Nujno je treba obdelati omenjenih 133.000 enot v cerkvenih knjižnicah, kar pa je možno le pod pogojem, če bodo lastniki s tem soglašali. Brez njihovega privoljenja ne moremo vstopiti v te knjižnice.

Iz izkušenj vemo, da ljudje iz Ministrstva za kulturo, zadolženi za kulturno dediščino, nimajo prav naklonjenega odnosa do knjige. Vedeti je treba, da je prvi sistematični pregled samostanskih knjižnic pri nas nastal pred petimi leti na pobudo koncerna Volkswagen, ne pa ministrstva ali cerkvenih institucij. Nemci so hoteli pridobiti opis nemških fondov zunaj nemške države (tega gradiva je v naših cerkvenih knjižnicah zelo veliko) in na ta način smo tudi mi dobili osnovne podatke o obravnavanih knjižnicah. Dotaknili smo se retrokonverzije starega kataloga, ki je bila prav tako izdelana s tujo pomočjo, saj je 50 odstotkov sredstev prispevala fundacija Soros. Vse kaže, da na tem področju nimamo kakšne močne državne podpore.

Tomaž Seljak: Država mora poskrbeti za kulturne spomenike

Govoril bom o izvedljivosti obravnavanega projekta. V sistemu COBISS manjkajo šolske in cerkvene knjižnice, vendar je šolskih knjižnic kakšnih 600, pri cerkvenih pa se pogovarjamo o 21 knjižnicah. Problem torej količinsko ni primerljiv. Z vidika dela, ki odpade na IZUM, je številka 21 knjižnic obvladljiva in če bi bili izpolnjeni vsi pogoji, bi jih lahko v enem letu vključili v sistem COBISS. Čisto nekaj drugega je 600 šolskih knjižnic.

Pri izvedljivosti se moramo ustaviti pri navezi bibliotekar – področni strokovnjak. Ali sploh imamo kadrovske vire, ki jih za ta projekt potrebujemo? Če jih imamo, se moramo dogovoriti, kako jih najbolje izkoristiti, če pa jih nimamo, moramo rešiti vprašanje, kako do njih priti in kako jih usposobiti. Potreben je čas, ampak tega je bilo že doslej čisto dovolj, pa problema nismo rešili. Kako izkoristiti področne strokovnjake, ki jih danes imamo in ki imajo kataloge v računalniško nečitljivih medijih? Čez leta ti “katalogi” ne bodo več dosegljivi in to je “alarm”, ki ga je treba sprožiti. Kako bogato znanje v glavah teh ljudi spraviti v obliko in medij, ki bo dostopen tudi našim zanamcem?

Pri bibliotekarjih je spet številka 21 tista, s katero imamo opravka. Če upoštevamo, da nekaj takih bibliotekarjev že imamo, gre dejansko za še manjše število. Usposabljanje takšne skupine ne bi smel biti pretiran problem, če odmislimo vprašanje financiranja. Vprašanje pa je, ali znamo te ljudi usposobiti? Ali vemo, kaj vse morajo znati? Ali imamo dorečena katalogizacijska pravila, po katerih se morajo ti ljudje ravnati pri svojem delu? O tem je bilo danes veliko povedanega. Gre za nalogo knjižničarske stroke, da ta pravila doreče in usposobi ljudi za obdelovanje starega gradiva.

Cel ta proces je treba podpreti z ustrežno računalniško opremo, ki spet ni ne vem kakšna investicija v primerjavi z obsegom opreme, ki jo kupujejo raziskovalni laboratoriji itd. Gre dejansko za zanemarljiv delež sredstev.

Potrebna sredstva so v primerjavi s prej navedenimi dimenzijami torej manjši problem. Če vsak pogleda z vidika svoje institucije in svoje finančne stiske, se zdijo stvari nerešljive, ampak pogledajmo, s kakšnimi sredstvi razpolaga država. Če ARRS daje plače za 1300 raziskovalcev in če kulturno ministrstvo plačuje nekaj tisoč ljudi, potem tudi teh 21 knjižničarjev ne bi smelo predstavljati nerešljivega problema. Vprašanje je le, kako se dogovoriti za to financiranje? Eno so potrebna finančna sredstva, drugo pa je, kako pristojne prepričati, da bodo sredstva tudi zagotovili. Dopovedati jim moramo, da gre za stvari, ki so vredne in jih je treba nujno rešiti, saj se čas izteka. Morda si lahko pomagamo tudi z mednarodnimi projekti in na tem področju lahko s skupnimi močmi marsikaj pridobimo.

Glede formalnih pogojev, češ da gre za zasebne knjižnice, pa ne vidim nobenega problema. Če lahko Ministrstvo za kulturo financira strehe na cerkvah, restavriranje fresk ipd., zakaj ne bi moglo financirati reševanja kulturne dediščine v cerkvenih knjižnicah? Tu ni pomembna razmejitev med zasebnim in javnim premoženjem. Vse je naše nacionalno bogastvo in mislim, da gre zgolj za vprašanje izbire različnih projektov, ki jih država podpira. ARRS sofinancira tudi raziskovalno-razvojne projekte gospodarskih družb, ker gre za nacionalni interes. Ko gre za vključitev v sistem COBISS, pa knjižnica seveda mora upoštevati tudi predpisane standarde in pravila.

Marjan Vogrin: Pobude za vključevanje v sistem COBISS so že stare

Živim v samostanu v Piranu in delam v škofijskem arhivu v Kopru. S knjigami sem se v preteklosti veliko ukvarjal in v IZUM-u sem se oglašal že pred več kot petnajstimi leti, saj sem želel našo knjižnico vključiti v sistem COBISS. Takrat so bili finančni pogoji takšni, da jih nismo mogli sprejeti in vse skupaj je ostalo zgolj pri ideji. Želja po vključitvi cerkvenih oz. samostanskih knjižnic v COBISS torej že ima svojo zgodovino in ni nova.

Zelo pozdravljam, da so se začele stvari na tem področju premikati tudi v Sloveniji. Pomembno je, da začnemo delati skupaj, ne pa vsak po svoje. Cerkevne institucije hranijo ogromno kulturno bogastvo in prav je, da to zvedo tudi krogi zunaj cerkve ter tujina. V sedanjem stanju se težko kaj najde, ker katalogov ni ali niso dostopni.

Upam, da se bodo za vsa vprašanja, ki smo jih danes prepoznali, od finančnih do strokovnih, našli primerni odgovori in to še ob pravem času, kar pomeni čim prej.

Marta Seljak: COBISS za stare redke knjige

Kot je bilo razvidno iz prispevka kolegice Novke Šokice-Šulaković, se v IZUM-u z vprašanjem starih redkih knjig ukvarjamo že od samih začetkov delovanja sistema COBISS. Prepričana sem, da smo za projekt v BMS našli mnogo dobrih rešitev. Njihovi zapisi so sicer ločeni od vzajemnega sistema, ker so se zaradi obdelave posameznega izvoda v vzajemni bazi pojavljali duplikati, vendar so vsi zapisi v enakem formatu in če bo sprejet drugačen dogovor, bo možno vse podatke rekonstruirati in restrukturirati.

Kar zadeva obdelavo, katalogizacijska pravila, interpretacijo in uporabo teh pravil v praksi, je treba upoštevati, da je vzajemni sistem s 300 knjižnicami nekaj bistveno drugega od sistema ene same knjižnice. V prvem primeru so pravila igre še toliko bolj pomembna in so pogoj, da lahko programsko opremo sploh namestimo.

V IZUM-u se zavedamo, da bo za potrebe obdelave starih knjig nujno treba opraviti še veliko dela in doseči dodatne dogovore. Že lani smo imeli v letnem programu projekt, ki naj bi optimiral določene zadeve in omogočil katalogizatorjem vnos dodatnih podatkov v zapis, vendar ga nismo uspeli izpeljati. Letos je ponovno vključen v program in upam, da ga bomo vsaj v določeni meri uresničili.

Omenjen je bil tudi problem izpisa v COBISS/OPAC-u. Letos bomo izvedli veliko dopolnitev v zvezi z možnostjo naročanja in takoj v naslednji verziji, ki je v razvojnem načrtu za prihodnje leto, bo formatiran zapis z dodatnimi podatki, predvsem o zalogi. Ta novost bo prišla v poštev še posebej pri starih knjigah.

Obdelava starih knjig v sistemu COBISS je stekla, ko format UNIMARC še ni nudil podpore za to področje. Takoj, ko so bile sprejete dopolnitve UNIMARC-a, smo jih uveljavili tudi v COMARC-u. Pravilo predvideva obdelavo posameznih izvodov. To ne pomeni edine možne in dokončne rešitve. V nadaljnjem razvoju – predvsem v COBISS3 – bo možno te stvari še optimirati.

V zvezi z zapisi, ki so prišli v vzajemno bazo na osnovi retrospektivne konverzije v NUK-u, je tako, da se praviloma taki zapisi ne vključujejo v vzajemno bazo. Nekaj smo jih izvedli konec osemdesetih let in ker smo ugotovili, da so ti zapisi problematični in neakovostni, smo začeli prakticirati kombinacijo ročnega dopolnjevanja programskih konverzij. Na ta način smo določen del zapisov tudi vpisali v vzajemno bazo. Ko je bila leta 1999 narejena konverzija najstarejšega kataloga NUK, smo se zelo dobro zavedali, kakšni problemi se bodo pojavili. Algoritme so pripravljali naši najboljši specialisti, da bi pri vpisu ne povzročili preveč duplikatov, vendar so se

vseeno zgodili. Še večji problem od samih duplikatov so nepopolni zapisi, ki sami povzročajo nastajanje novih duplikatov. Predlog kolegice Majde, da bi šli zavestno v izdelavo duplikatov, je nesprijemljiv, ker bi morali spremeniti celoten koncept sistema. Upam, da nam bo NUK priskočil na pomoč in bodo intervenirali ročno. Gre za kooperativen sistem, iz katerega ne moremo vleči le prednosti, ampak mora vsakdo vanj tudi nekaj prispevati. Tako že nekaj časa deluje naveza NUK–IZUM, računam pa, da se bodo pridružile še druge knjižnice in bomo ta problem uspešno rešili.

Sklepna ugotovitev okrogle mize o vključevanju cerkvenih knjižnic z redkimi knjigami v sistem COBISS

Ugotavljamo, da je vključevanje cerkvenih knjižnic z redkimi knjigami v sistem COBISS zelo potreben, a obsežen in zahteven projekt. Z njim se bo Slovenija še za korak približala celoviti in sodobni ureditvi knjižničarstva, ki je nepogrešljiva informacijska podpora za uspešno izobraževanje, konkurenčno raziskovanje in ustvarjalno kulturno delovanje. Knjižno bogastvo cerkvenih knjižnic, predstavljeno na sodoben način, bo potrdilo, da je bil slovenski prostor v središču kulturnega dogajanja preteklih dob in da se je evropska kultura izdatno oplajala tudi s slovensko ustvarjalnostjo. To bi moralo okrepiti samozavest pri načrtovanju prihodnjega razvoja, ki bi se naj bolj opiral na znanje in inovativnost.

Cerkvene zbirke z mnogimi redkimi knjigami potrebujejo posebno skrb tako glede hranjenja kot glede bibliografske obdelave in predstavitve. Lastniki zbirk vlagajo velike napore, da bi zaustavili propadanje in preprečili škodo, nujna pa je široka akcija za strokovno obdelavo teh zbirk. Po vzoru drugih držav je treba zastaviti dolgoročni projekt, ki bo združil zasebno in javno pobudo na tem področju in zagotovil, da bodo upoštevani mednarodni bibliografski standardi. Na tej podlagi bo mogoče uporabiti sodobne tehnologije za izboljšanje dostopnosti in predstavitve pisne dediščine, ki zanima ves kulturni svet.

Udeleženci okrogle mize se strinjamo, da je treba nadaljevati s strokovnimi srečanji, ker še mnoga odprta vprašanja terjajo poenotenje med strokovnjaki različnih področij. Obenem pozivamo ministrstvi, pristojni za kulturo in za znanost, da zastavita dolgoročni projekt, ki bo opredelil zadolžitve ustreznih javnih institucij in zagotovil tudi potrebna sredstva za izvajanje projekta.

(Zapis je na podlagi magnetograma pripravil moderator okrogle mize mag. Franci Pivec.)